

Європа: природні умови, ресурси та населення

Місце Європи та окремих країн в міжнародному поділі праці зумовлене її ресурсним потенціалом. Країни Європи (крім Росії) середні й малі за площею. Якщо їх відносять до економічно розвинених, то вплив на спеціалізацію природних умов і ресурсів буде меншим, ніж в країнах, що розвиваються, а роль суспільних чинників – визначальним.

Природні умови великого регіону однозначно («сприятливі» чи «несприятливі») оцінити не можна. Пригадайте фізичну карту Європи: лише третина території має абсолютні висоти понад 200 метрів над рівнем моря. Істотно впливають на господарську діяльність тільки гори альпійської складчастості – Піренеї, Альпи, Карпати, Апенніни й інші (це найбільший висотний бар'єр Європи і сейсмічно активні території). Проте в Альпах розташовані високорозвинені країни – Швейцарія, Австрія, в яких транспортні магістралі прокладено тунелями, розбудовано гірськолижні курорти.

Кліматичні умови Європи сприятливі для господарювання, оскільки більша її частина розташована в межах помірного кліматичного поясу, тільки північні території в субарктичному, а південна Європа – у субтропічному поясах. Південні території влітку часто страждають від посух.

Європа багата на різноманітні мінеральні ресурси, окремі з них мають світове значення, проте їхні запаси значною мірою виснажені, а економіка Європи залежить від імпорту як палива, так і рудної сировини.

Найбільшим нафтогазоносним районом Європи є шельфова зона Північного моря, де родовища розробляють Велика Британія, Норвегія та Нідерланди, а в Передкарпатському прогині та акваторії Чорного моря – Румунія. Основні родовища нафти й газу Росії розвідані в її азійській частині. Кам'яновугільні басейни є у Великій Британії, Німеччині, Польщі, Чехії, Україні й Росії. Більшість країн регіону не забезпечені паливом. Із середини ХХ ст. через виснаження ресурсів собівартість вугілля зростала, тому Німеччина й Велика Британія зменшували його видобування, закривали шахти.

Запаси багатих залізних руд є в межах Балтійського й Українського щитів. Родовища руд кольорових металів є в багатьох країнах.

Європа посідає останнє місце серед регіонів світу за величиною земельного фонду, але лідирує за часткою оброблюваних земель (32 %). Цей показник перевищує 50% в Україні, Угорщині, Польщі, Румунії. Природна родючість ґрунтів у регіоні змінюється зонально.

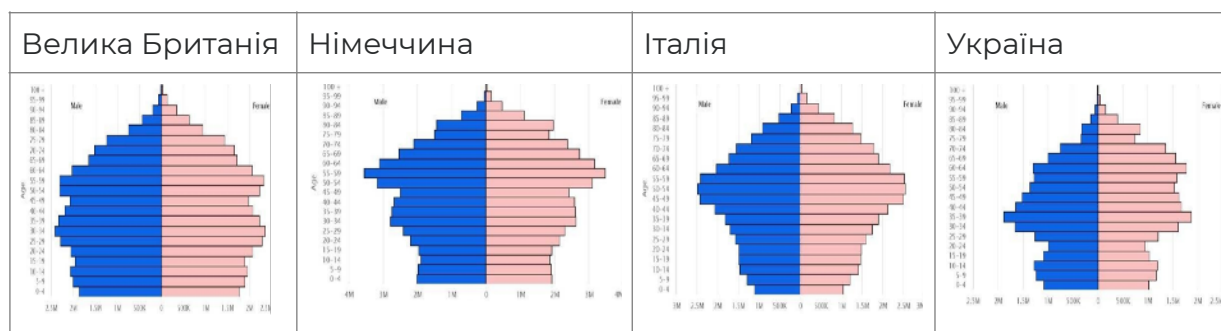
Запаси лісових ресурсів (% від площі країни)

Європа має значні запаси лісових ресурсів. Лісистість територій (% від площі країни) позначено на картограмі. Природні ліси збереглися переважно у горах та на Скандинавському півострові. У більшості країн регіону одночасно з вирубуванням лісу здійснюється насадження дерев.

Крім природноресурсного потенціалу місце регіону й окремих країн у міжнародному поділі праці зумовлює працересурсний чинник, тому доцільно знати й розуміти просторові особливості демографічних процесів та розселення населення в регіоні.

В Європі проживає приблизно 10% населення планети (третє місце за чисельністю населення після Азії та Африки). Найбільша чисельність населення – у Росії, Німеччині, Великій Британії, Франції, Італії, найменша – у Ватикані (800 мешканців). На фоні демографічного вибуху у світі європейські країни з високим рівнем соціально-економічного розвитку досягли четвертої стадії демографічного переходу. У цих країнах високий рівень добробуту, надійне медичне обслуговування, тому до мінімуму скоротилася дитяча смертність і зросла очікувана тривалість життя. Більшість родин прагнуть мати не більше 2–3 дітей. У низці розвинених країн Європи (наприклад, в Австрії, Італії, Німеччині) спостерігають депопуляцію – природне скорочення населення. Доволі гостру демографічну кризу переживають також Білорусь, Молдова, Україна. Уряди більшості країн вдаються до різних програм соціальної та матеріальної підтримки багатодітних сімей.

За статеві-віковими пірамідами можна визначити співвідношення вікових груп у країнах регіону (2022 р., <http://surl.li/consoc>)

У Європі загалом частка дітей віком до 14 років становить 15,5 %, працездатних віком 15–64 роки – 67 %, осіб старшої вікової групи – 17,5 %. Назагал на 100 жінок припадає 96 чоловіків. Водночас між окремими країнами є значні відмінності у статеві-віковій структурі.

Європа в цілому забезпечена трудовими ресурсами, але окремі країни відчувають їх нестачу і покривають дефіцит коштом мігрантів. Механічний рух (міграції) суттєво впливає на кількість населення та його розміщення. Деякі види міграцій, наприклад, маятникові є звичними для повсякденного життя. Є приклади знелюднення територій і виникнення так званих поселень-привидів, у яких майже не лишилося постійних мешканців. Це явище спостерігають у малих містечках у старих індустріальних районах Великої Британії, на півдні Італії.

Однак нині суспільна увага прикута до зовнішніх (міжнародних) міграцій. Країни Європи перетворилися з регіону походження мігрантів на регіон їх спрямування. Найбільш привабливі для імміграції – соціально благополучні країни Західної та Північної Європи – Німеччина, Австрія, Швеція та ін. Водночас найбільша кількість мігрантів потрапляє до тих європейських держав, котрі мають спрощений міграційний режим для окремих країн, переважно для своїх колишніх колоній. Так, Франція є своєрідними «воротами» для мігрантів з Північної та Західної Африки, Велика Британія – з Південної Азії, Іспанія – з Латинської Америки. Домінує економічна міграція, тобто пошук кращих умов життя і працевлаштування. Кількість трудових іммігрантів на території ЄС вже становить близько 10 % усього населення. Міграційному притоку робочих рук з інших регіонів сприятимуть депопуляція і старіння населення.

Масова імміграція до країн Європи спричиняє низку соціальних суперечностей. Роботодавці зацікавлені у дешевій робочій силі, яку пропонують іммігранти, а місцеве населення сприймає іммігрантів як конкуренцію, загрозу своїм життєвим стандартам. Другим соціально чутливим аспектом є культурні суперечності.

У місцях компактного проживання іммігранти прагнуть триматися своїми етнічними громадами. Їхні уклади життя – нетипові для країн Європи, високий рівень злочинності та соціальних негараздів. Це змушує уряди країн Європи обмежувати приплив іноземців. Особливо складною для врегулювання є проблема біженців. За нормами міжнародного права, цивільне населення, яке опиняється в епіцентрі збройних конфліктів або зазнає переслідувань з боку правлячих режимів у своїй країні, має право отримати політичний притулок і статус біженця за кордоном. Сумарна кількість біженців із Сирії від початку війни у 2011 р. становить близько 11 млн осіб. У 2022 р з початком повномасштабної агресії в Україну наші співгромадяни також кинулися в країни Європи в пошуках притулку. Міграційна криза є одним із найбільших викликів перед сучасною Європою.

Особливістю Європи є високий ступінь освоєності території та висока густота (щільність) населення: середня – 100 осіб/км². Водночас його розміщення є нерівномірним: в малозаселених сільськогосподарських районах Болгарії, Румунії, Польщі, північних районах Швеції та Фінляндії мешкає 1–2 особи на 1 км². Найменшу щільність населення має Ісландія (3 особи/км²).

«Блакитний банан»

Європі притаманний високий рівень урбанізації – 70 %, а в 15 країнах цей показник перевищує 80%. Найбільш урбанізованим ареалом Європи є «блакитний банан» – смуга міських агломерацій, що простягається з півдня Великої Британії до півночі Італії. Моноцентричними є агломерації, сформовані навколо Лондона, Парижа, Києва, Будапешта. В окремих випадках такі агломерації зливаються і стають багатоядерними, як Рейнсько-Рурська у Німеччині чи Рандстад у Нідерландах. Сучасні процеси урбанізації в Європі набувають доволі складних форм. Так, зростання міст і утворення агломерацій часто відбувається у формі субурбанізації довкола ділових центрів. У розвинених країнах Європи спостерігається відтік населення з агломерацій у сільську місцевість. Цей процес отримав назву рурбанізація.

Однією з найбільш суперечливих форм розвитку міст є джентрифікація – реконструкція та відновлення застарілих і непривабливих районів. Джентрифіковані квартали стають осередками бізнесу і заселення. Проте місцеві мешканці здебільшого вимушені виїжджати, тому що вартість нової нерухомості для них є недоступною.

У Європі, як одному з провідних осередків світової економіки, виникло багато так званих світових (або глобальних) міст – провідних фінансових, ділових та політичних центрів. У них розташовані штаб-квартири ТНК, фірм, що надають міжнародні ділові послуги, найбільші біржі, а також приймаються ключові політичні рішення міжнародного значення. Світовими містами найвищого рівня в Європі є Лондон і Париж. Дещо нижчий ранг мають Франкфурт-на-Майні, Мілан, Амстердам, Брюссель, Варшава та інші.